

กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านสะเนฟ่อง ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร
จังหวัดกาญจนบุรี

๑. ความหลากหลายทางชีวภาพในระดับท้องถิ่น

ชุมชนสะเนฟ่องตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตกหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าป่าตะวันตก ในตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ป่าตะวันตกดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณแนวเทือกเขาดอนนางหงส์ซึ่งทอดยาวต่อเนื่องมาจากที่ราบสูงบริเวณรัฐฉาน ประเทศพม่า เชื่อมต่อกับบริเวณตอนเหนือของเทือกเขาตะนาวศรี พื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงต่ำสลับซับซ้อนกัน โดยบริเวณตอนกลางของพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผางบริเวณที่ติดกับอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้ามียอดเขาสูงสุดคือคอกะลา ความสูงประมาณ ๒,๑๐๐ เมตร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตกถือว่าเป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร โดยเฉพาะความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากพื้นที่หนึ่ง ทั้งนี้ชนิดป่าที่พบในบริเวณผืนป่าตะวันตกมากกว่าร้อยละ ๕๐ เป็นป่าผลัดใบ (Deciduous) ประมาณร้อยละ ๒๐ เป็นป่ากึ่งดงดิบและดิบเขา (Semi-evergreen and Hill Evergreen Forest) ส่วนที่เหลือร้อยละ ๒๖ ประกอบด้วยป่าไผ่ (Bamboo forest) ป่าทุ่งหญ้าและพื้นที่เปิด (Savannah and open grassland) และเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในผืนป่าประมาณร้อยละ ๔ ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้ในผืนป่าตะวันตกยังสามารถพบสัตว์ป่าหลากหลายชนิดรวมทั้งสัตว์ป่าหายากบางชนิดเช่น สมเสร็จ นกเงือก หัวงอก นกเงือกคอแดง ค่างแว่น ควางแดง ควางป่า ช้าง เสือโคร่ง ฯลฯ

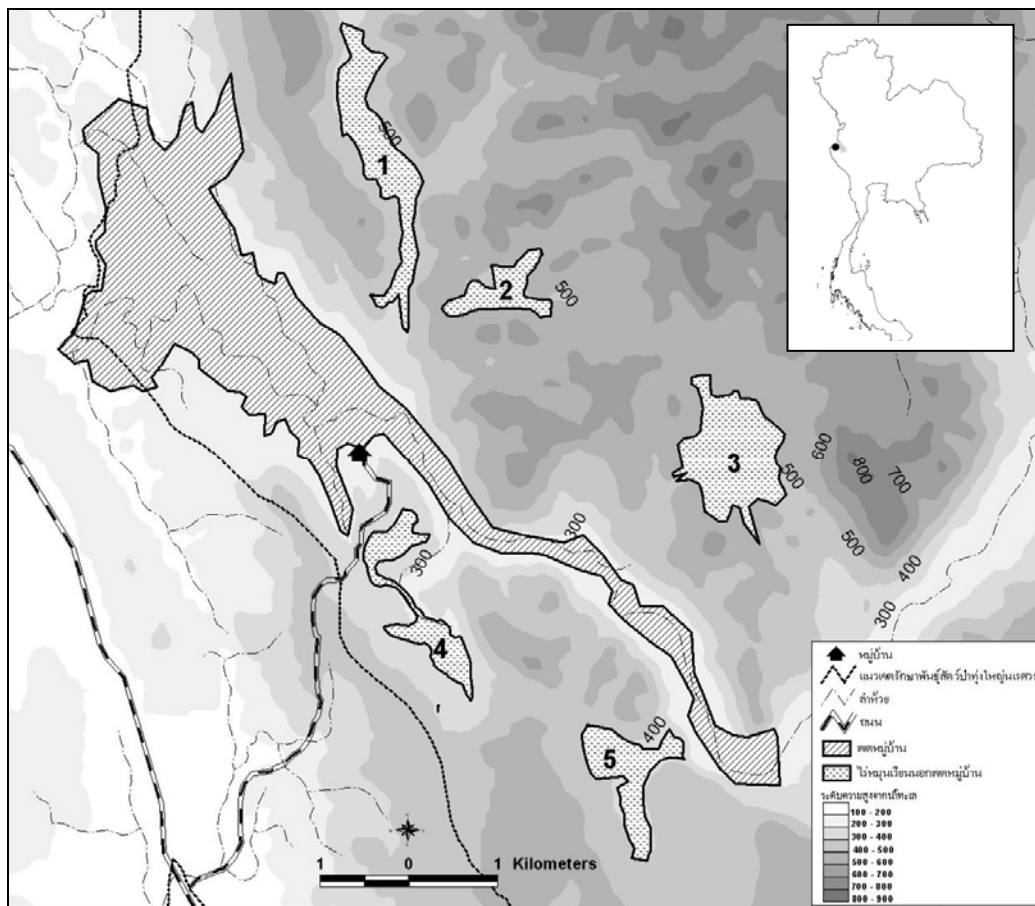
ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ก่อนการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรพบว่าสภาพพื้นที่มีความหลากหลายของชนิดสัตว์ป่าสูงมาก ทั้งสัตว์บก สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และสัตว์น้ำรวมทั้งนกนานาชนิด เช่น นกมีจำนวน ๒๘๕ ชนิด ปลา จำนวน ๖๗ ชนิด และข้อมูลจากการสำรวจในปี ๒๕๔๕ ของชาวสะเนฟ่องพบว่าในช่วงฤดูแล้งพบนกจำนวน ๑๔ ชนิด เช่น นกกก นกเขาใหญ่ นกกางเขนดง นกขุนทอง นกกะปูดใหญ่ เหยี่ยวรุ้ง นกหัวขวานจูดรูปหัวใจ เป็นต้น และสัตว์ป่าอีก ๓ ชนิด คือหมูป่า เก้งและอินใหญ่ โดยพบได้ในเกือบทุกลักษณะพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นป่า ริมห้วย ที่สวน ที่นา และไร่ข้าว นอกจากนี้กองคุ้มครองพันธุ์พืช ยังสำรวจพืชอาหารในชุมชนใน ๒ ช่วงฤดูกาลซึ่งพบว่า ในฤดูฝนชาวบ้านมีพืชที่เป็นอาหารเพื่อการบริโภค ๒๕ ชนิด ขณะที่ในฤดูแล้งพบว่าชาวบ้านมีพืชอาหารเพื่อการบริโภค ๒๘ ชนิด โดยหน่อไม้และผักกูดเป็นพืชที่

* วินัย สมประสงค์, ปราโมทย์ ไตรบุญ และประนัย เพ็ญจิตร, ๒๕๔๕ : ๓

ชาวบ้านเก็บหาได้เป็นจำนวนมากจากป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า พืชอาหารในชุมชนยังคงมีความหลากหลายของพืชอาหารค่อนข้างสูงมาก นอกจากนี้แล้วยังเป็นพืชที่ใช้ในพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ และใช้ในการผลิตเครื่องเรือน หรือเครื่องมือทำมาหากินรวมอยู่ด้วย

๒. ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพต่อวิถีชีวิตของชุมชนสะเนฟ่อง

ชุมชนสะเนฟ่องมีพื้นที่โดยประมาณ ๑๕,๘๐๐ ไร่ ซึ่งมีสภาพทรัพยากรค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าไม้ สัตว์ต่างๆหลากหลายชนิด โดยชุมชนแบ่งลักษณะพื้นที่ออกเป็น ๖ ประเภท คือ พื้นที่ไร่มุมนเวียน ที่สวนและบ้าน ที่นา ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ซึ่งการจัดแบ่งประเภท เป็นไปตามลักษณะการใช้ประโยชน์ของชุมชน

แผนที่บ้านสะเนฟ่องและพื้นที่ทำไร่มุมนเวียน

การอนุรักษ์ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพด้วย การทำเกษตรแบบดั้งเดิม คือ ไร่มุมนเวียนดำเนินควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ต้นน้ำ เป็นระบบการจัดการ

ที่เน้นความยั่งยืน สมดุลและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรม ความเชื่อของชาวโผล่ว
ชู นอกจากนี้ยังเป็นระบบการจัดการร่วมเนื่องจากที่ดินและทรัพยากรถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม ที่ไม่มี
ใครเป็นเจ้าของ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องมีข้อตกลงและระบบการจัดการที่รับรู้ร่วมกันเพื่อสื่อสารและ
ป้องกันมิให้เกิดความสับสนหรือข้อขัดแย้ง การจัดการร่วมในการเลือกพื้นที่ทำไร่มุมนเวียนจึงมี
ความสำคัญ ทั้งนี้ชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ทำไร่บริเวณที่มีความลาดชันไม่มาก มีแม่น้ำ ลำห้วยไหล
ผ่านหรืออยู่ใกล้ๆ และไม่มีต้นไม้ใหญ่แต่เป็นป่าไผ่เสียส่วนใหญ่ นอกจากนี้ชาวบ้านจะตั้งชื่อ
เฉพาะสำหรับพื้นที่ทำไร่มุมนเวียน (ดูแผนที่) คือ (๑) ทิซู (๒) แลแต (๓) พุลัยวง (๔) อุตาของ (๕)
ของพูกะ ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายแก่การสื่อสาร โดยจะตั้งชื่อตามนิเวศย่อย เช่น ทิซู หมายถึงพื้นที่ที่ใกล้ลำ
ห้วย เป็นต้น

สำหรับชาวบ้านสะเนฟองทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพเป็นหัวใจที่สำคัญ
ของการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาหารและยา เป็นรายได้ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ดัง
รายละเอียด คือ

๒.๑ แหล่งอาหาร ชุมชนสะเนฟองเป็นชุมชนที่มีการพึ่งพาอาหารจากทรัพยากรและความ
หลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างมาก แหล่งอาหารที่สำคัญคือ ไร่ข้าว นา สวนหลังบ้าน ป่า และห้วย
ไร่มุมนเวียนเป็นพื้นที่การผลิตหลักที่มีความหลากหลายของพืชอาหารสูงสุดและเป็นแหล่งอาหาร
ที่ชาวบ้านพึ่งพาเกือบตลอดทั้งปี ได้แก่ ข้าว ผักพื้นบ้านนานาชนิด ส่วนบริเวณสวนหลังบ้านเป็นอีก
แหล่งหนึ่งที่ชาวบ้านปลูกและเก็บผักสวนครัวและไม้ผลเพื่อการบริโภค นอกจากนี้ชาวบ้านยัง
สามารถหาอาหารจากป่าตามฤดูกาล ได้แก่ ผักกูด หน่อไม้ หวาย ตลอดจนจันทน์ป้าและสัตว์น้ำจาก
ลำห้วย

๒.๒ ยาสมุนไพร แม้ว่าชาวบ้านสะเนฟองจะพึ่งพาแพทย์และยาแผนปัจจุบันเพิ่มมากขึ้น
แต่สมุนไพรพื้นบ้านก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ โดยในชุมชนมีหมอสมุนไพรที่รักษาโรคพื้นฐานและม
ีความรู้ในด้านสมุนไพรอย่างดี โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้สมุนไพรในกลุ่มความเจ็บป่วยพื้นฐาน
เช่น แก้ไข้ ท้องเสีย คลื่นไส้ ขับ ยอก บำรุงธาตุ แก้คลื่นไส้ อาเจียน โดยสมุนไพรรักษาอาการพื้นฐาน
เหล่านี้สามารถเก็บหาได้จากป่าในชุมชน และมีบางส่วนที่ต้องจัดหาหรือสั่งซื้อจากภายนอก โดย
กลุ่มสมุนไพรที่พบมากในชุมชน ได้แก่ ดิปลี เร่ว ไพล คุณ เพกา ชุมเห็ดเทศ การพลู ข่าแดง
บอระเพ็ด ฯลฯ

๒.๓ รายได้ ชาวบ้านสะเนฟองทำการเกษตรแบบยังชีพเป็นหลัก แต่ในบางช่วงฤดูกาลที่
พืชอาหารจากป่ามีเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านก็จะเก็บผลผลิตจากป่านำมาขายเพิ่มรายได้ให้แก่
ครอบครัว โดยเฉพาะพืชหลักได้แก่ หน่อไม้ ผักกูด และหวาย แต่เนื่องจากนโยบายป่าไม้และการ
ควบคุมของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทำให้ชาวบ้านต้องระมัดระวังในเก็บหาของป่าเพราะหลายคนเกรงการ
ถูกจับกุม และบางส่วนไม่กล้าที่จะเข้าไปเก็บของป่าเพื่อขาย รายได้จากการขายของจากป่าจึงเป็น
รายได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๒.๔ แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและประเพณี ความรู้ในการทำไร่หมุนเวียนและการดูแลรักษาป่า ลำห้วยและระบบนิเวศรอบชุมชนเป็นตัวอย่างหนึ่งของการสืบต่อและถ่ายทอดผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการทำไร่หมุน การเก็บหาของป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเป็นกิจกรรมที่ถ่ายทอดระหว่างพ่อแม่สู่รุ่นลูกหลาน เช่น การเรียนรู้วิธีการเลือกพื้นที่ทำไร่ที่ชาวบ้านจะไม่ถางป่าทำไร่ในบริเวณที่มีตาน้ำ หรือพื้นที่ใกล้ดิ่ง หรือการเรียนรู้จากธรรมชาติและความเชื่อเรื่องสัตว์ เช่น เสียงร้องของนกเงือก หรือชะนี หมายถึงเวลาเช้า เป็นเวลาสำหรับหุงหาอาหาร หรือชาวบ้านจะไม่ทำร้ายนกเงือกเพราะเป็นนกที่มีสัจจะ เป็นต้น ซึ่งความรู้เหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวสะเนฟ่องยังคงมีความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรมและด้วยการรักษา สืบต่อวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนยังสามารถรักษาทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพเอาไว้ได้อย่างยาวนาน

๑. ประวัติการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนสะเนฟ่อง

ชุมชนสะเนฟ่องเป็นชุมชนชาวเขาเผ่าชูที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า ๔๐๐ ปี สะเนฟ่องเพี้ยนมาจากคำว่า สะเน่ฟุง แปลว่า “ท่าแพ” ในอดีตบ้านสะเนฟ่องเป็นที่ตั้งของเมืองสังขละบุรีมาก่อน ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านที่มีเขตปกครองครอบคลุม ๓ เมืองใหญ่คือ เมืองอุ้มผาง เมืองศรีสวัสดิ์และเมืองสะเนฟ่อง ปัจจุบันพื้นที่เมืองสังขละบุรีเดิมเป็นหมู่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านสะเนฟ่อง ต.ไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี

ชุมชนสะเนฟ่องประกอบด้วย ๑๒๗ หลังคาเรือน มีประชากรมีทั้งสิ้น ๕๘๔ คน ประชากรโดยส่วนใหญ่เป็น “โผล่วชู” ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อยู่ในดินแดนศักดิ์สิทธิ์ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณอำเภอสังขละบุรี โผล่วแปลว่า “คน” โผล่วชู หรือ คนชูเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง แต่คนชูมักจะบอกเล่าเรื่องราวสืบทอดต่อกันในรูปแบบนิทาน ตำนานหรือบทเพลง เชื่อกันว่าคนชูแต่เดิมอาศัยอยู่ที่ “ที่ลี้หมีขั้ว” ซึ่งมีความหมายถึงทะเลทรายซึ่งอยู่ใกล้กับดินแดนของจีนและทิเบต ต่อมาเกิดการสู้รบและถูกกษัตริย์จีนรุกรานทำให้ต้องถอยร่นลงมาอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขง และแม่น้ำสาละวินในประเทศพม่า จนกระทั่งถอยร่นมาจนถึงเขต “ไช้คอง ว่าไต” หรือเขตประเทศสยาม โดยได้ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ตามลำห้วยลำธารและป่าเขาต่างๆ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กลุ่มโผล่วชูได้ส่งตัวแทนเข้าไปติดต่อกับเจ้าเมืองกาญจนบุรีเพื่อขอเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายแดนไทย-พม่า เมื่อได้รับคำยินยอมจากเจ้าเมือง ปีพ.ศ. ๒๓๓๑ ผู้นำกลุ่มจึงได้เข้ามาแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย ที่เมืองกาญจนบุรี โดยได้รับอนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนบริเวณ “บี่เหล่อวโหว่” หมายถึงบริเวณสามสบซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำสามสายมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำบี๊ กอกาเลีย และรันตีอัน ซึ่งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำแควน้อย

ช่วงที่มีสถานการณ์ความไม่ชัดเจนระหว่างเขตดินแดนไทยกับอังกฤษ เนื่องจากพม่าทำสงครามแพ้อังกฤษ ทำให้อังกฤษกำหนดเขตแดนที่ติดต่อกับประเทศไทยโดยใช้แนวเขตหลักแดนตามธรรมชาติ ด้วยความไม่แน่นอนและอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มไพล่ชู่ โดยแต่งตั้งผู้นำไพล่ชู่เป็นขุนสุวรรณ(ภูเวียงโพ)และพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระศรีสุวรรณคีรี” เป็นเจ้าเมืองสังขละบุรี ทำหน้าที่สอดส่องดูแลเขตแดนและปกครองเมืองไปพร้อมกัน

ในอดีตชาวไพล่ชู่ในป่าทุ่งใหญ่อะจะตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบระหว่างภูเขา วิธีการดำรงชีวิตอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักโดยมีระบบการผลิตที่สำคัญคือ การทำไร่หมุนเวียนและการเก็บหาของป่า รวมถึงการล่าสัตว์เพื่อการยังชีพควบคู่กันไป ด้วย สำหรับชาวไพล่ชู่บ้านสะเนฟองก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส ชุมชนสะเนฟองมีการตั้งถิ่นฐานและวิธีการดำรงชีวิตที่พึ่งพาระบบนิเวศ คือป่าและลำห้วย โดยชาวไพล่ชู่จะเลือกอาศัยอยู่ในนิเวศที่เรียกว่า ป่าเบญจพรรณ เนื่องจากนิเวศป่าในลักษณะนี้จะเป็นพื้นที่ของต้นไม้ขนาดกลางและขนาดเล็ก และมีป่าไผ่ผสมอยู่ อันเป็นนิเวศที่มีความเหมาะสมกับการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งเป็นระบบการเพาะปลูกที่ใช้ที่ดินในระยะเวลาสั้นๆ และทิ้งช่วงให้ป่ามีระยะฟื้นตัว ซึ่งตามปกติป่าจะฟื้นตัวได้ในระยะเวลา ๗-๑๐ ปี เพื่อที่ชาวบ้านจะได้กลับคืนมาทำการผลิตใหม่อันเป็นเวลาที่สุดอดคล้องเพราะหน้าดินจะได้รับการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์พร้อมสำหรับการเพาะปลูกต่อไป

ในช่วงพระศรีสุวรรณคีรีคนสุดท้าย ชาวไพล่ชู่บ้านสะเนฟองอาศัยและตั้งถิ่นฐานกระจายตามที่ราบระหว่างเขาและที่ราบริมห้วยโดยอาศัยอยู่เป็นกลุ่มๆตามพื้นที่ที่ทำไร่หมุนเวียนเป็นหลัก โดยพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งชุมชนสะเนฟองในปัจจุบันเป็นทำเลที่เหมาะสมที่สุดในการตั้งบ้านเรือนเนื่องจากเป็นทำเลที่มีแม่น้ำสายหลักสองสายไหลผ่าน ได้แก่ ห้วยเขอะเหลาะ (แม่น้ำโรตี้) และห้วยทิพูซึ่งมีน้ำไหลตลอดปี และลำห้วยสายรองอีกสองสายแต่สามารถใช้น้ำได้เฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น สำหรับการทำการผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่นั้น อาจกล่าวได้ว่า ชาวไพล่ชู่ได้มีการกำหนดเขตแดน หรือกำหนดกรรมสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรอย่างชัดเจน หากแต่เป็นการใช้ประโยชน์โดยอาศัยฐานความเชื่อ ภูมิปัญญาและพิธีกรรมเป็นตัวกำกับในการใช้ประโยชน์ระหว่างคนในชุมชนและระหว่างคนกับธรรมชาติ

จากการที่ชุมชนสะเนฟองและชุมชนอื่นๆในตำบลไล่โว่อยู่ในเขตป่าที่ต่อมามีการประกาศให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในปี ๒๕๑๗ ทำให้กรมป่าไม้ดำเนินนโยบายในการอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่โดยมีการกำหนดพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่บริเวณ ปะไล่หนู ห่างไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งติดกับเขตชายแดนไทย-พม่าและจะดำเนินการให้ชาวบ้านอพยพไป แต่พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่โล่งและที่ดอนบางส่วน อีกทั้งยังไม่มีแหล่งน้ำรองรับ ซึ่งขัดกับวิธีการผลิตและวิธีการ

ดำรงชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน จึงทำให้ไม่มีใครอพยพไปยังพื้นที่ดังกล่าวและเป็นเหตุให้ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีปัญหาขัดแย้งกันมาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น เหตุการณ์ในเดือนตุลาคม ปี๒๕๔๓ สำนักงานป่าไม้เขตบ้านโป่งได้จัดทำประกาศของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก เรื่อง ห้ามมิให้ผู้ใด บุรุก แผลวถาง ยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาช้างเผือก บริเวณ บ้านจะคีพื่อ หมู่ ๘ ตำบลหนองลู อ. สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก บริเวณบ้านจะคีพื่อ บ้านสะเนพ่อง อ. สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และ ประกาศให้ชาวบ้านออกนอกพื้นที่ในวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๓ หากผู้ใดมีหลักฐานแสดง กรรมสิทธิ์ในที่ดินสามารถนำไปแสดงต่อ เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตบ้านโป่งและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรตะวันตก ภายใน ๑๕ วัน หากพ้นระยะที่กำหนดชาวบ้านจะมีความผิดตาม พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งต้องระวางโทษทั้งจำคุกหรือทั้งจำทั้งปรับ ดังนั้นผู้นำชาวบ้านจาก ตำบลไล่โว่ ประกอบด้วยผู้นำจาก ๖ หมู่บ้านคือ บ้านสะเนพ่อง บ้านกองมืองทะเล บ้านเกาะสะเค็ง บ้านไล่โว่ บ้านทิลป่า และบ้านจะแก จึงร่วมกันจัดทำหนังสือร้องเรียนยื่นต่อผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี โดยมีข้อเสนอให้ออนประกาศสำนักงานป่าไม้เขตบ้านโป่งและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก ลงวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓ ซึ่งการรวมตัวกันของชาวบ้านดังกล่าวทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่ในพื้นที่ได้ดั้งเดิม

จะเห็นได้ว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพราะวิถีคิดและการใช้กรอบกฎหมายการอนุรักษ์มาเป็นเครื่องมือในการจัดการกับชุมชน อย่างไรก็ตามชุมชนสะเนพ่องรวมทั้งชุมชนในตำบลไล่โว่ก็ยังคงยืนยันถึงสิทธิของชุมชนในการอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยชาวบ้านยืนยันว่า ระบบการผลิตดั้งเดิมของชุมชน ที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาและความเชื่อของการรักษาป่าไม้ ดิน น้ำ ธรรมชาติตลอดจนพืชพันธุ์พื้นบ้านและสัตว์ป่า ที่ชาวไพล่ยึดถือและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น การไม่เข้าไปทำการผลิตในป่าคงคิบ การไม่ตัดต้นไม้บริเวณต้นน้ำลำธาร รวมทั้งการทำไร่หมุนเวียนที่ปล่อยให้ดินและป่าได้พักและฟื้นตัวเป็นระบบการปฏิบัติที่รักษาทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพให้ดำรงอยู่ได้มานานกว่าสี่ร้อยปี และจะดำรงอยู่ต่อไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากรัฐบาลจะให้การสนับสนุนและผลักดันให้เกิดการพัฒนาการจัดการร่วมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ

๔. นโยบาย โครงการต่างๆของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ

๔.๑ นโยบายป่าไม้และการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ปี ๒๕๑๗ รัฐบาลได้ประกาศให้พื้นที่บริเวณทุ่งใหญ่นเรศวรเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ส่งผลให้บ้านสะเนฟองซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลไถ่โว่ กลายเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ทั้งนี้รัฐได้ออกข้อปฏิบัติของผู้ที่จะเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก ดังนี้

(๑) ต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อนที่จะเข้าไป

(๒) ไม่นำอาวุธหรือเครื่องมือสำหรับใช้ในการล่าสัตว์ป่าเข้าไป เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

(๓) ไม่นำเอาวัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง ประทัด ยาพิษ ยาเบื่อเมาเข้าไป หรือสิ่งอื่นที่อาจเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่าซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ห้ามมิให้นำเข้าไป

(๔) ไม่ล่าสัตว์ป่าหรือกระทำการใดๆอันอาจเกิดอันตรายต่อสัตว์ป่า

(๕) ไม่ตัดไม้ทำลายป่าและถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

(๖) ไม่เข้าไปยึดถือครอบครองที่ดิน

(๗) ไม่นำยานพาหนะ สัตว์พาหนะหรือสัตว์เลี้ยงเข้าไป เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

(๘) ไม่กระทำการใดๆอันจะก่อให้เกิดเพลิงไหม้ขึ้นได้

(๙) ไม่ส่งเสียงอื้อฉาว หรือกระทำการใดๆอันอาจทำให้สัตว์ป่าตื่นตกใจ

(๑๐) ไม่ปิดประกาศ โฆษณา หรือขีดเขียนข้อความใดๆทิ้งไว้

(๑๑) งดคล้องแพตามลำน้ำทุกกรณี

การดำเนินนโยบายการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรของรัฐมีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้น โดยในปี ๒๕๓๔ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก แนวคิดในการอพยพโยกย้ายคนออกจากป่าจึงถูกผลักดันขึ้น โดยมีการเสนอโครงการย้ายถิ่นฐานชุมชนออกจากป่า และรัฐจะดำเนินการจัดสรรที่ดินแห่งใหม่ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้นโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดความวิตกกังวลอย่างมากแก่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทำให้ผู้นำและชาวบ้านในหลายชุมชนรวมตัวกันต่อต้านนโยบายดังกล่าว รวมทั้งมีการพิสูจน์สิทธิในการอยู่อาศัยในพื้นที่โดยอ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กระแสการคัดค้านต่อต้านจากหลายภาคส่วนทำให้ในปี ๒๕๓๖ รัฐบาลต้องประกาศยกเลิกนโยบายการอพยพชุมชนออกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อย่างไรก็ตามกรมป่าไม้ได้จัดปรับนโยบายมาเป็นโครงการจำกัดพื้นที่การใช้ที่ดินทำกิน รวมทั้งมาตรการในการควบคุมอย่างเข้มงวดเพื่อมิให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ป่า และสัตว์ป่า ดังนั้นแม้ว่าชุมชนจะยังสามารถอาศัยอยู่ในชุมชน แต่ชุมชนต้องอยู่ภายใต้การจำกัดและการควบคุม

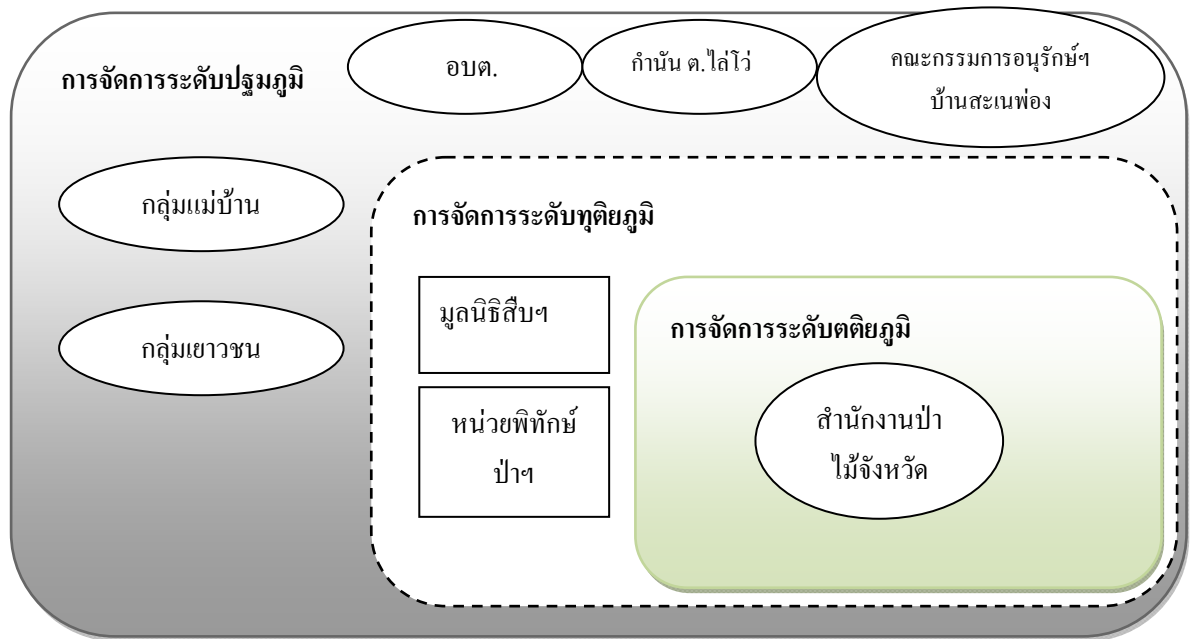
อย่างเข้มงวดต่อการใช้พื้นที่ทรัพยากร ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชนหลายประการ

๔.๒ นโยบายการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ การส่งเสริมการพืชเศรษฐกิจในชุมชน เริ่มจากสำนักงานเกษตรตำบลได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกกาแฟและมะม่วงหิมพานต์แซมในที่สวน และพื้นที่ว่างเพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ชุมชน แต่การที่ราคากาแฟที่ไม่แน่นอน ทำให้การส่งเสริมการปลูกกาแฟไม่ได้ผล พืชเศรษฐกิจที่รัฐบาลส่งเสริมในระยะต่อมาได้แก่ ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา อย่างไรก็ตาม พบว่าการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจในชุมชนสะเนฟองไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก ชาวบ้านที่ทดลองปลูกประสบปัญหาเรื่องราคาผลผลิตซึ่งเมื่อขายแล้วไม่คุ้มกับการลงทุน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางส่วนสะท้อนว่า การปลูกพืชเพื่อขายมิใช่วิถีของชาวโพลั่วชู ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนไม่ใคร่สนใจปลูกพืชเศรษฐกิจมากเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามในปี ๒๕๕๑ พบว่ามีชาวบ้าน ๖ ครอบครัวนำมันสำปะหลังมาปลูกในพื้นที่ไร่ชาก และเริ่มประสบปัญหาวัชพืชทำให้ชาวบ้านเริ่มใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนหากมีการใช้สารเคมีที่ต่อเนื่อง

๕. องค์กรที่สำคัญในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

ในชุมชนสะเนฟอง มีกลุ่มและองค์กรที่มีบทบาทหลักในการกำกับดูแลทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพหลายกลุ่มทั้งที่เป็นองค์กรอย่างเป็นทางการของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชาวบ้าน ซึ่งองค์กรเหล่านี้มีแนวคิดและวิธีการในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่แตกต่างกัน และแม้ว่าหน่วยงานเหล่านี้จะมีเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน คือการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติ แต่แนวทางการดำเนินกลับมีความแตกต่าง กล่าวคือหน่วยพิทักษ์ป่าสะเนฟอง ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการสังกัดกรมป่าไม้ ดำเนินการดูแลรักษาป่าที่มุ่งเน้นการตรวจ จับ บังคับมิให้ชาวบ้านเข้าไปดำเนินการใดๆ ซึ่งเป็นการดำเนินการที่แสดงความเป็นเจ้าของทรัพยากรและกีดกันชุมชนออกจากการดูแลรักษาป่าและทรัพยากร ในขณะที่กลุ่มองค์กรในชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น มูลนิธิสิรินทิพย์ ได้ร่วมกันกับชาวบ้านในการผลักดันแนวทางการดำเนินงานและข้อเสนอที่มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอที่ให้สิทธิแก่ชุมชนในการดูแล จัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพยังมิได้มีการตอบรับแต่อย่างใด และทำให้ความขัดแย้งในการจัดการและเข้าไปใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติยังคงเกิดขึ้นอยู่ต่อไป

ความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความหลากหลาย

๕.๑ หน่วยพิทักษ์ป่าสะเนฟ่อง หน่วยงานดังกล่าวมีมาตรการและกฎระเบียบในการดำเนินการในแนวการอนุรักษ์บนฐานแนวคิดที่แยกคนออกจากป่า หรืออีกนัยหนึ่งคือมองว่า คน และชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่าเป็นตัวการในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและทำให้ความหลากหลายของพืชและสัตว์ลดลง ดังนั้นการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพจึงดำเนินการโดยมีกฎระเบียบและมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามากำกับดูแลเคร่งครัด เช่น การห้ามจุดไฟเผาไร่ และถางป่า ห้ามขยายพื้นที่ทำกิน ห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งข้อห้ามเหล่านี้เป็นข้อห้ามที่ขัดแย้งกับระบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่ชาวบ้านทำไร่หมุนเวียนจะต้องเผา ถางป่าซึ่งเป็น ไร่ซากที่ทิ้งไว้ให้เกิดการฟื้นตัวของดิน ดังนั้นชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ป่าไม้จึงมีปัญหาคความขัดแย้งต่อกันมาโดยตลอด

๕.๒ องค์การบริหารส่วนตำบลไล่โว่ เป็นหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นซึ่งทำหน้าที่ในการปกครอง การพัฒนาชุมชน เพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในตำบล ซึ่งครอบคลุม ๖ หมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม อบต.ไล่โว่ไม่ได้มีบทบาทมากนักในการดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการดำเนินการด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมจะเป็นบทบาทหลักของคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บ้านสะเนฟ่องและกำนันตำบลไล่โว่

๕.๓ คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บ้านสะเนฟ่อง เป็นคณะกรรมการระดับชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่กำกับ ดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยมีการจัดทำกฎระเบียบและข้อกำหนดระดับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการดังกล่าวคือ กำกับดูแลพื้นที่ทำการผลิต พื้นที่ป่าสงวน ควบคุมมิให้มีการบุกรุกพื้นที่ทำกิน รวมทั้งดำเนินการลงโทษหากมีการละเมิดกฎระเบียบของชุมชน หรือส่งต่อให้หน่วยปกครองท้องถิ่นเพื่อดำเนินการต่อ

๕.๔ กลุ่มแม่บ้าน เป็นกลุ่มแม่บ้านกลุ่มเล็กๆที่รวมตัวกัน โดยเห็นความสำคัญของการจัดทำแปลงสำหรับการปลูกผักและการเก็บรักษาพันธุ์ผักพื้นบ้านเพื่อนำมาปลูกในแปลงรวมที่ชาวบ้านร่วมกันดูแลและจัดการ ซึ่งการดำเนินการของกลุ่มสามารถทำให้สมาชิกสามารถเก็บรักษาพันธุ์ผักพื้นบ้านและมีผักกินเพิ่มขึ้น โดยมีบางส่วนสามารถนำไปขายในร้านค้าชุมชน

๕.๕ กลุ่มเยาวชน เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นโดยเยาวชนที่สนใจกิจกรรมการรวมกลุ่ม โดยมีเป้าหมายการดำเนินงานร่วมกัน ๔ ประการคือ (ก) อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม (ข) ส่งเสริมกิจกรรมด้านกีฬา (ค) ส่งเสริมอาชีพ และ(ง) ส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๖ มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมให้กลุ่มและองค์กรในชุมชนต่างๆดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ในผืนป่าตะวันตกมาอย่างต่อเนื่อง สำหรับกิจกรรมหลักที่ดำเนินงานในผืนป่าตะวันตกของมูลนิธิที่สำคัญคือ การดำเนินการร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชดำเนินโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้แนวทางการผ่อนปรนและจัดทำข้อตกลงว่าด้วยแนวเขตทำกินของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าตะวันตก ทั้งนี้เจ้าหน้าที่มูลนิธิได้ร่วมทำงานอย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม บ้านสะเนฟ่อง เพื่อร่วมกันจัดทำแนวเขตพื้นที่คุ้มครอง และร่วมกันผลักดันข้อเสนอที่ให้สิทธิแก่ชุมชนในการดูแล จัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ

๖. องค์กรรวมของการดำเนินงานเพื่อการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

๖.๑ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการจัดการทรัพยากรความหลากหลายชีวภาพ

แม้ว่าชาวสะเนฟ่องจะมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างมาก แต่ด้วยนโยบายและวิถีชีวิตที่ต้องปะทะสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกมากขึ้นทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวและปรับเปลี่ยนระบบการผลิตและวิถีการดำเนินชีวิต ชาวบ้านสะเนฟ่องยังคงทำการผลิตแบบยังชีพควบคู่กับการปลูกพืชเศรษฐกิจ ทั้งนี้บางครั้งเริ่มปลูก มันสำปะหลังในพื้นที่ไร่ชาก อย่างไรก็ตามชาวสะเนฟ่องก็ยังคงสืบทอดและปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อที่มีมานาน โดยพิธีกรรม ความเชื่อเหล่านี้เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต การทำการเกษตร และการดูแลและจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างมาก

(๑) ความเชื่อ ความรู้และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาและจัดการทรัพยากร
ชีวภาพ

ในคำปฏิญาณตนของชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านต่างๆทั้งในเขตตำบลไล่โว่ จ.
กาญจนบุรีและอ.อุ้มผาง จ.ตาก ที่มาร่วมในงานทำบุญข้าวใหม่ ที่หมู่บ้านสะเนฟอง ต.ไล่โว่ อ.สังข
ละบุรี จ.กาญจนบุรี วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ พ.ศ. ๒๕๓๔^๒ ได้สะท้อนถึงคำสอนของบรรพบุรุษที่
บอกเล่าถึงข้อห้ามและข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรและความ
หลากหลายทางชีวภาพในชุมชน เช่น ห้ามทำร้ายสัตว์ป่า ได้แก่ ช้าง แรด สมเสร็จ นกเงือก เก้ง นก
ขุนแผนแดง ฯลฯ ห้ามล้มต้นไม้ใหญ่ในต้นน้ำลำธาร ให้สร้างนา ปลูกไม้สวน เอาไว้เพื่อเลี้ยงชีพ
ถ้าทำไร่ข้าว ขอให้ทำไร่หมุนเวียนที่เก่า ห้ามทำไร่สองฟากลำห้วย ห้ามไปเหยียบย่ำน้ำพุ ห้ามทำไร
เืองกลางห้วยสองสาย ถ้าไปทำจะมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ห้ามทำการเบียดปลา ห้ามวิดน้ำให้
แห้งเพื่อจับปลา ห้ามกั้นแม่น้ำลำคลองจนกระทั่งปลาไปมาไม่ได้ ห้ามจุดไฟป่า เป็นต้น ความเชื่อ
และกฎเกณฑ์ตามคำสอนของบรรพบุรุษได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และถือเป็นวิถีปฏิบัติที่ต้อง
ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยความเชื่อและพิธีกรรมที่มีในชุมชนมีทั้งในการทำการผลิต การเข้าไป
ใช้ประโยชน์จากป่า แม่น้ำลำคลอง จึงมีส่วนที่ทำให้ ทรัพยากร ธรรมชาติและความหลากหลายทาง
ชีวภาพในสะเนฟองยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก

ความเชื่อต่อ ตะหล้าโคว หรือผู้บำเพ็ญบุญ เป็นตัวอย่างหนึ่งที่อธิบายให้เห็น
ว่า โสฬัชบุเป็นชนชาติที่ให้ความเคารพสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ที่คุ้มครอง ปกป้องรักษาธรรมชาติ
ซึ่งหมายรวมถึงทุกสรรพสิ่งที่มีชีวิต ดิน น้ำ สัตว์และมนุษย์ ดังนั้นการกระทำใดต่อธรรมชาติจึง
จำเป็นต้องบอกกล่าวและขอใช้ โดยพวกเขาเชื่อว่า พวกเขามีเจ้าของ แต่เป็นผู้เข้ามาใช้ประโยชน์
การให้ความเคารพต่อธรรมชาติ การสร้างสมดุลอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน เป็นการกระทำที่สืบทอด
ผ่านความเชื่อที่จะต้องปฏิบัติตาม มิเช่นนั้น ตนเองหรือคนในครอบครัวจะถูกลงโทษ ความเชื่อ
เหล่านี้เป็นวิถีคิดที่ตั้งขึ้นมา เป็นอุบายอย่างแยบยลในการที่จะตัดเตือนให้มนุษย์มีสำนึกต่อ
ธรรมชาติ กลอุบายของคนโบราณผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ ที่ถ่ายทอดก็เพื่อจะบอกกล่าวให้คน
รุ่นหลังรู้จักใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนและสมดุล ราวกับจะเกรงว่าคนในยุคหลังจะเปลี่ยนวิถีคิดและ
วิถีปฏิบัติที่เป็นทำลายกว่าการรักษา ความเชื่อ ความรู้และการปฏิบัติของชาวสะเนฟอง ที่มี
หลากหลายส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของพวกเขา ตั้งแต่การตั้งบ้านเรือน การทำไร่

(๒) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ

ก) ไร่หมุนเวียน ความรู้ดั้งเดิมและการจัดการแบบยั่งยืน

การทำไร่ของชาวบ้านเป็นการทำไร่แบบหมุนเวียน คือชาวบ้านจะไม่
ทำการผลิตซ้ำในพื้นที่เดิมเพราะจะทำให้ดินขาดปุ๋ย ภูเขาขึ้นเยอะ หากปลูกซ้ำ เมล็ดข้าวที่ได้จะ

^๒ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, ๒๕๓๕: ๑๑๘-๙.

ผอม น้ำนมข้าวจะมีน้อยและทำให้ข้าวไม่สมบูรณ์ เมื่อทำไร่ในบริเวณหนึ่งๆจนเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะต้องทิ้งไว้ไว้ ๗-๑๐ ปีเพื่อให้ธรรมชาติได้ฟื้นฟูตัวเองอย่างสมบูรณ์จึงจะกลับมาทำไร่ในพื้นที่ดังกล่าวอีกครั้ง อย่างไรก็ตามในการทำไร่ชาวบ้านจะเลือกและดูพื้นที่ป่าที่มีความเหมาะสม โดยคำว่า ถ้าเป็นสภาพป่าที่มีความเหมาะสมกับการทำไร่ จะต้องเป็นป่าที่มีลักษณะที่เรียกว่า “เขย็ล้วยวาล์ย” มีความหมายว่าเป็นป่าที่เหมาะสมกับการทำการผลิต สภาพป่าชนิดนี้มีต้นไม้ขึ้นน้อยกว่าไม้ไผ่ ต้นไม้เป็นต้นไม้ระดับกลาง ไม่มีลักษณะกอใหญ่ บางพื้นที่จะมีไม้หลายชนิดขณะที่บางพื้นที่มีไม้ชนิดเดียว สำหรับสภาพป่าที่ไม่เหมาะสมกับการทำไร่ ชาวบ้านเรียกว่า “เดอหมิ่ง หรือ เดอพาห์” มีความหมายว่า สภาพป่าคงคิบ มีความร่มเย็นและความชื้นสูง มีกอไม้อยู่บ้าง ป่าสองชนิดนี้ส่วนใหญ่จะมีแต่ต้นไม้ใหญ่ มีไม้ขึ้นน้อยกว่าป่าอื่นๆ ป่าประเภทนี้เป็นถิ่นอาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด

ในอดีตชาวสะเนฟ่องสามารถทำการผลิตในระบบไร่หมุนเวียนได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากพื้นที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และชุมชนยังมิได้ถูกจำกัดการใช้พื้นที่ทำกินอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน ประกอบกับคนในชุมชนก็ยังมิได้มากนัก จากการพูดคุยกับผู้นำในชุมชนพบว่า ในการทำการผลิต ไร่หมุนเวียนเป็นวิธีการผลิตดั้งเดิมและเป็นระบบการผลิตที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนาน โดยเฉลี่ยชาวบ้าน ๑ คนจะทำไร่ในพื้นที่ประมาณ ๑ ไร่ โดยการกำหนดขนาดของพื้นที่ไร่นั้นนอกจากจะขึ้นกับจำนวนแรงงานในการผลิต และจำนวนคนในครอบครัวแล้ว ความอุดมสมบูรณ์ของดินก็เป็นปัจจัยที่นำมาพิจารณา การทำไร่หมุนเวียนของชาวสะเนฟ่องยังคงเป็นระบบการผลิตหลักของชุมชน โดยมีขั้นตอนที่ละเอียด และประกอบด้วยพิธีกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการเคารพธรรมชาติจำนวนมากที่ชาวบ้านยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่

ในการเลือกพื้นที่ทำไร่นั้น เดือนกุมภาพันธ์ถือเป็นการเริ่มต้นของการทำไร่ แต่เนื่องจากที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมที่ไม่มีเจ้าของ หากแต่เป็นผู้ที่ใช้ประโยชน์ ดังนั้นก่อนจะเลือกพื้นที่ชาวบ้านจะปรึกษากันและชักชวนเพื่อนบ้าน ไปดูผืนป่าด้วยกันเพื่อที่จะทำอะไรใกล้ๆกันอย่างน้อย ๒-๓ ครอบครัว ในการเลือกพื้นที่ทำไร่ ชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ตามลักษณะทางนิเวศน์ โดยมีชื่อเรียกเฉพาะของพื้นที่เหล่านี้ (ดูแผนที่) นอกจากนี้การเลือกพื้นที่ยังต้องคำนึงถึงความเชื่อและข้อห้ามที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม อันเป็นความเชื่อที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน ได้แก่

ไม่เลือกพื้นที่ทำไร่ในบริเวณที่เป็นตาน้ำผุด โดยมีความเชื่อว่าหากใครละเมิดอาจได้รับโทษถึงแก่ชีวิต ไม่ทำไร่ในพื้นที่ตาน้ำ หรือหากเมื่อทำไร่แล้วพบว่ามีน้ำผุดขึ้นมา ก็จะทิ้งพื้นที่ดังกล่าว ไปเลือกพื้นที่ใหม่ เพราะเชื่อกันว่า บริเวณดังกล่าวเป็นที่สถิตย์ของวิญญาณชั้นสูง ผู้ใดฝ่าฝืนทำกินในที่ดินดังกล่าวจะส่งผลทำให้เกิดความแห้งแล้งขึ้นในวงกว้าง ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่า “เหนือตาน้ำ เหนือที่ที่สัตว์ลงไปเล่นอย่างเป็นตาน้ำซับ ห้ามทำทั้งสิ้น เพราะว่าถ้าทำเหนือตาน้ำซับ น้ำซับปีต่อไปจะแห้ง”

ข) ไม่เลือกพื้นที่ทำไร่บริเวณต้นน้ำ เพราะอาจทำให้คนผู้นั้นเจ็บป่วย หรือถึงแก่ชีวิตได้ ทั้งนี้การหลีกเลี่ยงพื้นที่ดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง

ค) ไม่เลือกทำการผลิตในพื้นที่ที่มีลักษณะสามเหลี่ยมบริเวณที่แม่น้ำมาบรรจบกันแล้วแยกเป็นสองสาย มิเช่นนั้นแล้วจะทำให้ไม่ได้ผลผลิต หรืออาจทำให้คนในครอบครัวเจ็บหรือถึงตายได้ โดยมีความเชื่อว่าบริเวณดังกล่าวเป็นบริเวณที่สู่มเสี่ยงต่อการพังทลายของดิน

ง) ไม่ทำกินบริเวณเกาะกลางลำน้ำ หรือบริเวณที่แนวการไหลของน้ำโค้งแบบหักศอก มิเช่นนั้นจะทำให้ไม่มีผลผลิต หรืออาจทำให้คนในครอบครัวเจ็บหรือถึงตายได้ โดยมีความเชื่อว่าบริเวณดังกล่าวจะสู่มเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของหน้าดิน

จ) ไม่ทำกินในพื้นที่ลักษณะเป็นหลังเต่า มิเช่นนั้นอาจทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วยหรือตายได้ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดชันสูงและเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของดิน

ฉ) บริเวณที่ติดต่อกับทางน้ำไหลสองหรือสามสาย เพราะเป็นพื้นที่และเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของดิน มิเช่นนั้นอาจทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วยหรือตายได้ หรือทำการผลิตไม่ได้ผล หากจะทำไร่ต้องเลือกพื้นที่ห่างจากบริเวณดังกล่าวอย่างน้อย ๑๐ เมตร

ช) ไม่ทำการผลิตใกล้ตลิ่ง พื้นที่ทำกินต้องห่างจากริมตลิ่งอย่างน้อย ๓ เมตร มิเช่นนั้นอาจทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วยหรือตายได้ หรือทำการผลิตไม่ได้ผล ที่ซึ่งมีห้วยขึ้น ๒ ข้างอย่าให้มันมาบรรจบกันเวลาฝนไร้ เพราะเป็นแหล่งน้ำ ช่วงเตรียมพื้นที่ทำไร้ถ้ามีหน่อไม้ขึ้นมา ต้องยกเว้นการทำไร้ เพราะถือว่าหน่อไม้ขึ้นผิดฤดูกาลอาจจะมีตาน้ำอยู่ใต้ดิน ถ้าละเมิดข้อห้ามพวกนี้จะไม่ดี เจ็บไข้ได้ป่วย”

ในการเตรียมพื้นที่และการเผาไร้นั้น เมื่อเลือกพื้นที่ได้แล้ว สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันรื้อไร้ ถางป่า ริดกิ่งไม้ต่างๆ เก็บไม้ต่างๆมากองรวมกันไว้ทั้งนี้ ก่อนจะเตรียมพื้นที่ เจ้าของไร้จะต้องบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาต้นไม้อยู่ ก่อนเผาชาวบ้านจะต้องทำความสะอาดบริเวณบ้านแล้วนำขี้เถ้าไปกองไว้หน้าบ้าน ๓ กอง แต่ละกองจะโรยพริก ๓ เมล็ดและถ่าน ๓ ก้อน เสร็จแล้วจึงเริ่มเผาไร้ ก่อนเผาจะต้องใช้ไม้ดีต่างๆไร้เพื่อขับไล่สัตว์ที่อาจอยู่ในไร้ให้ออกไปจากพื้นที่

ในการปลูกพืช จะเริ่มในเดือนพฤษภาคมเมื่อฝนแรกเริ่มตก โดยปลูกข้าวจำนวน ๕ กอเพื่อให้ข้าวเจริญงอกงามดี รวมถึงพืชพันธุ์อื่นๆที่ปลูกในไร้ด้วย สำหรับการปลูกพืชอาหารในไร้ เช่น การปลูกมัน เผือกและผักต่างๆ รวมทั้งพืชที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเช่น ปลูกตะไคร้ ๓ หรือ ๗ กอเพื่อปกป้องดูแลไม่ให้สัตว์เข้ามาทำลายต้นข้าวและพืชผักในไร้ นอกจากนี้ชาวบ้านยังปลูกมันไว้รอบๆไร้ เพื่อป้องกันเพราะเมื่อสัตว์เขามาเจอมันสำปะหลังก่อนก็จะกินมันจนอิ่มและไม่เข้ามาทำลายพืชอาหารต่างๆในไร้

ในไร่หมุนเวียน ๑ ไร่ ประกอบไปด้วยพืชหลัก ๒ ชนิด คือ พืชอาหารและพืชที่ใช้ประกอบพิธีกรรม พืชอาหารหลักๆ คือ ข้าว ซึ่งครอบครัวหนึ่งๆจะปลูกข้าวอย่างน้อย ๕-๘ สายพันธุ์ เป็นพันธุ์ข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ทั้งนี้พบว่าที่สะพานพ้อมมีพันธุ์ข้าวเจ้าจำนวน ๑๖ สายพันธุ์ และข้าวเหนียว ๑๑ สายพันธุ์ สาเหตุที่ชาวบ้านปลูกข้าวหลายสายพันธุ์เนื่องจากความชอบในรสชาติ ทำให้สามารถเลือกกินได้ ข้าวแต่ละชนิดจะมีรสชาติและความอ่อนนุ่มไม่เท่ากัน ชาวบ้านบางคนไม่ชอบข้าวแข็งก็มีข้าวอ่อนกิน ข้าวอ่อนมีรสชาติมันดี ผลผลิตดี ต่ำแลกง่ายดี เฉพาะข้าวอ่อนมีมากกว่า ๔ - ๕ สายพันธุ์ ส่วนพืชผักอื่นๆ ซึ่งสามารถเก็บกินได้ทั้งปี เช่น พริก เผือกมัน สับปะรด กล้วย สมุนไพรหลากชนิด ยาสูบ หัวหอม ฟักทอง ฟักเขียว แตงค่อมะเขือเทศลูกเล็กๆ มะเขือยาว บวบ ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง งา นอกจากนี้ยังปลูกดอกไม้ต่างๆไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมอีกด้วย

ข) การจัดการทรัพยากรป่าไม้ ชาวโผล่วซู ยังมีความรู้ ที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่ชุมชนต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน ให้ได้สมดุลโดยไม่ใช้ประโยชน์อย่างมากเกินความจำเป็น เมื่อชาวบ้านต้องการใช้ไม้เพื่อปลูกสร้างบ้าน พวกเขาจะไม่เลือกตัดต้นไม้ใหญ่ในป่าดิบ ป่าเบญจพรรณที่อาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและความอุดมสมบูรณ์ของป่า เช่น ต้นมะเดื่อ ต้นสัก โดยพวกเขามีความเชื่อว่าหากผู้ใดละเมิดไปตัดต้นไม้ดังกล่าวจะทำให้ตนเอง หรือคนในครอบครัวเจ็บป่วย ไม่เลือกต้นไม้ที่มีรากยาวยื่นยึดแนวดิน ไกล้แม่น้ำ เพราะหากล้มต้นไม้ดังกล่าวจะส่งผลทำให้เกิดความเสี่ยงของการพังทลายของดินตามแนวตลิ่งและริมน้ำ ข้อห้ามอื่นๆเกี่ยวกับการตัดไม้มาทำบ้าน เช่น ห้ามตัดต้นไม้ที่มีสัตว์เช่น นก ผีงหรือมดทำรังอยู่ ไม่ตัดไม้ที่ขึ้นใกล้ๆกับจอมปลวก ซึ่งเป็นความเชื่อที่จะไม่รบกวนสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่อาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าว นอกจากนี้ชาวสะพานพ้อมจะระมัดระวังไม่ให้เกิดไฟป่า ไม่เปลี่ยนทางเดินของน้ำในลำห้วย ไม่ใช้น้ำจากตาน้ำหรือน้ำซับธรรมชาติ นอกจากการตัดไม้จากป่าเพื่อใช้ในการปลูกสร้างบ้าน พวกเขาจะไม่ตัดต้นไม้เพื่อขายโดยเด็ดขาด ป่าต้นน้ำ ป่าดิบที่มีต้นไม้ใหญ่ มีความชุ่มชื้นสูงถือเป็นพื้นที่ที่ต้องรักษาและดูแล

ค) การเก็บหาของป่า เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ชาวบ้านสะพานพ้อมและชุมชนใกล้เคียงได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในป่าโดยการเก็บของป่าจะเป็นไปตามฤดูกาล เช่น หน้าฝนหาหน่อไม้และหน้าแล้งเก็บหาผักกูด ในการเก็บหาของป่าชาวสะพานพ้อมจะมีช่วงเวลาที่จะไม่เข้าไปรบกวนป่า เช่น ไม่เก็บหาของป่าในช่วงเดือนมีนาคมเพราะเป็นที่เมล็ดพืชต่างๆเติบโตและงอกงาม โดยต้องรอให้เมล็ดพันธุ์ต่างๆเหล่านี้เจริญงอกงามแข็งแรงเสียก่อน นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามอื่นๆเช่น ไม่รมควันรังผึ้งในช่วงที่ลูกผึ้งยังเล็กอยู่ อย่างไรก็ตามในระยะ ๔-๕ ปีที่ผ่านมาชาวบ้านพบว่า การเก็บหาของป่าทำได้ยากขึ้น ต้องเข้าไปเก็บหาบ่อยขึ้นเพราะผลผลิตในป่ามีน้อยลงเนื่องจากจำนวนคนที่เข้าไปเก็บมีเพิ่มมากขึ้น การเก็บของป่าจะไม่เกิดปัญหาหากชาวบ้านเก็บใน

ปริมาณที่พอเหมาะกับการกินเฉพาะในครอบครัว แต่เมื่อการเก็บหาของป่าขยายมาเป็นการเก็บเพื่อขาย ก็ทำให้ของป่าหายากและต้องเพิ่มเวลาในการเข้าป่ามากขึ้น

๖.๒ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ชุมชนสะเนฟ่อง ได้ร่วมกับหน่วยพิทักษ์ป่าในการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม บ้านสะเนฟ่องขึ้น โดยมีกรรมการคอยกำกับดูแลซึ่งมีตัวแทนจากผู้นำในชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดทำกฎระเบียบของชุมชนและข้อปฏิบัติของหมู่บ้านขึ้น ดังมีรายละเอียดคือ

- ไม่ล่าสัตว์ทุกชนิด
- ทำการเพาะปลูกในพื้นที่เดิมที่เคยทำมาก่อนแล้วเท่านั้น และไม่ขายที่ดินให้แก่

บุคคลภายนอกโดยเด็ดขาด

- ไม่กระทำการใดๆที่ทำให้เกิดไฟไหม้ป่า
- ใช้ประโยชน์จากป่าโดยสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์เท่าที่จำเป็นต่อการดำรง

ชีพ เท่านั้น

- ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้าน
  - ไม่สนับสนุนการท่องเที่ยวที่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า
  - ปฏิบัติตามความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษโดยเคร่งครัด
- ผู้ที่เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก จะต้อง

ดำเนินการดังนี้

- ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อนที่จะเข้าไป
- ไม่นำอาวุธหรือเครื่องมือสำหรับใช้ในการล่าสัตว์ป่าเข้าไป เว้นแต่ได้รับอนุญาต

จากพนักงานเจ้าหน้าที่

- ไม่นำเอาวัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง ประทัด ยาพิษ ยาเบื่อมาเข้าไป หรือสิ่งอื่นที่

อาจเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่าซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ห้ามมิให้นำเข้าไป

- ไม่ล่าสัตว์ป่าหรือกระทำการใดๆอันอาจเกิดอันตรายต่อสัตว์ป่า
- ไม่ตัดไม้ทำลายป่าและถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า
- ไม่เข้าไปยั้ดล้อมครอบครองที่ดิน

- ไม่นำยานพาหนะ สัตว์พาหนะหรือสัตว์เลี้ยงเข้าไป เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจาก

พนักงานเจ้าหน้าที่

- ไม่กระทำการใดๆอันจะก่อให้เกิดเพลิงไหม้ขึ้นได้
- ไม่ส่งเสียงอื้อฉาว หรือกระทำการใดๆอันอาจทำให้สัตว์ป่าตื่นตกใจ
- ไม่ปิดประกาศ โฆษณา หรือขีดเขียนข้อความใดๆทิ้งไว้
- งดล่องแพตามลำน้ำทุกกรณี

กฎระเบียบและบทลงโทษจะถูกกำหนดและรับทราบร่วมกันระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ โดยส่วนใหญ่ชาวสะเนฟองมักจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด อันที่จริงแล้ว จากอดีตกว่า ๔๐๐ ปีที่ผ่านมา ชุมชนมีข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมานานแล้ว เพียงแต่เป็นกฎกติกาที่กำกับมาในความเชื่อต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความเชื่อเหล่านี้ได้ทำให้ชุมชนชาวสะเนฟองสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน ยาวนานและค่อนข้างสมดุล อย่างไรก็ตาม ชาวสะเนฟองยังจะต้องปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ที่เข้ามากระทบวิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำพืชเชิงเดี่ยว เช่นมันสำปะหลังเข้ามาปลูก ซึ่งจะติดตามมาด้วยการใช้ยาฆ่าหญ้า และยังไม่รวมถึงยางพาราที่มีชาวบ้านเริ่มนำเข้ามาปลูกในเขตตำบลได้ไว้การรวมกลุ่มและการปรับตัวของชุมชน

๖.๓ การรวมกลุ่มและการปรับตัวของชุมชน

เนื่องจากในปัจจุบันทรัพยากรมีจำกัดมากขึ้นประกอบกับนโยบายและกฎหมายป่าไม้ได้ทำให้คนในชุมชนชาวสะเนฟองไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้เหมือนเดิม ลุงสว่างจิโหม่ง ผู้นำท่านหนึ่งเล่าว่า จากเดิมที่ชาวบ้านสามารถทำไร่หมุนเวียนที่มีรอบหมุน ๙-๑๐ ปีในอดีต แต่ปัจจุบันครอบครัวส่วนใหญ่ทำไร่หมุนเวียน ๓ ปีก็ต้องกลับมาที่เก่า โดยระบุว่าพื้นที่ทำไร่มีเท่าเดิมแต่ต้องแบ่งพื้นที่ให้กับญาติพี่น้อง ลูกหลาน และด้วยรอบหมุนที่ลดลงทำให้เวลาในการฟื้นตัวและความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง ทำให้พืชผักในไร่สมบูรณ์ลดลง ดังนั้น ประมาณปี ๒๕๔๑ลุงสว่างจิโหม่งจึงริเริ่มปลูกผัก เนื่องจากตนเองมีโอกาสเดินทางไปดูงานและเรียนรู้จากพื้นที่อื่นๆ หลายพื้นที่ บางคนไม่มีข้าวกิน เห็นแล้วทำให้กลับมาคิดว่าถ้าจะอยู่แบบยั่งยืน จะต้องทำอย่างไร โดยในช่วงเริ่มต้นลุงสว่างปลูกในสวนหลังบ้านของตัวเองก่อน ทำให้คนอื่นๆ เห็น โดยช่วงแรกเพื่อนบ้านจะมีการมาขอก่อน ลุงสว่างก็ให้และให้คำแนะนำไปด้วยถึงประโยชน์หากชาวบ้านสามารถปลูกผักข้างบ้านได้ ก็จะมีผักกิน จากการมาขอ ๒-๓ ครั้งก็อ้าย ทำให้เริ่มมีคนกลับไปปลูกเอง เมื่อมีคนให้ความสนใจ ลุงสว่างจึงเป็นกำลังหลักในการชักชวนให้ชาวบ้านมารวมกลุ่มและทำสวนหลังบ้าน มีวางแผนนำการปฏิบัติเป็น โดยเริ่มต้นจากปลูกผักข้างๆบ้าน และริมน้ำที่มีความชื้น พืชที่ปลูกจะเน้นเรื่องอาหาร และผักสวนครัวและเน้นความหลากหลาย นอกจากนั้นลุงสว่างยังเป็นแกนนำในการทำกั้นพลงน้ำ เพื่อจัดการให้มีน้ำใช้ในช่่วงหน้าแล้ง จากกิจกรรมปลูกผักที่ทำมาเกือบ ๑๐ ปี ปัจจุบันมีชาวบ้านประมาณ ๒๐ ครอบครัวที่ทำตาม นอกจากนั้นยังมีการทำแปลงรวม โดยเริ่มจากการพูดคุย รวมกลุ่มกันว่าใครจะทำ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแม่บ้าน มีการตกลงกันในกลุ่มปรึกษาหารือ ในการเลือกพืชที่จะปลูกโดยต้องดูฤดูกาล หน้าฝนไม่สามารถปลูกได้ การปลูกเริ่มต้นจากการหาเมล็ดพันธุ์ ซึ่งใช้พันธุ์พื้นบ้านซึ่งส่วนใหญ่จะมีอยู่แล้ว การเก็บก็เป็นแบบพื้นบ้านคือแขวนไว้เหนือเตาไฟ ในครัว บางครั้งเมล็ดพันธุ์ที่มีอยู่ไม่พอก็จะหาซื้อจากภายนอก และยังได้รับการสนับสนุนจากโครงการชุมชนเป็นสุข อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการปลูกส่วนใหญ่ใช้พันธุ์พื้นบ้านที่เก็บไว้เองเป็นหลัก การทำแปลงรวมใช้พื้นที่ในหมู่บ้านใกล้เคียงด้วย โดยมีแปลง

แปลงเป็นล้อยๆ ครอบครวที่ปลูกพืชแบบเดียวกันก็ไปปลูกในโซนเดียวกัน แต่ละครอบครวเลือก พืชผักที่ชอบปลูก เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวก็แบ่งปันกัน บางครั้งเมื่อมีผลผลิตเหลือก็แบ่งไปวางขายใน ร้านค้าหมู่บ้าน กิจกรรมการรวมกลุ่มปลูกผักจึงเป็นความพยายามในการแก้ปัญหาด้านอาหารและ เป็นกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านได้เก็บรักษาพันธุ์ผักพื้นบ้านที่แต่ละครอบครวเก็บรักษาไว้มิให้สูญ หายด้วย

๗. ผลของการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ

๗.๑ ความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน

ชาวบ้านชุมชนสะเนฟ่องส่วนใหญ่ยังคงทำการผลิตเพื่อการยังชีพผลิตผลที่ได้จะ เก็บไว้กินไม่ได้ขาย ทำให้ชาวบ้านมีรายได้้น้อยมาก แต่มีความมั่นคงทางอาหารสูงเนื่องจาก ชาวบ้านมีแหล่งอาหารหลากหลายแหล่ง คือ (๑) แหล่งอาหารจากธรรมชาติ ซึ่งเก็บได้ตามฤดูกาล จากป่า โดยแหล่งโปรตีนส่วนใหญ่ มาจากปลา และสัตว์ป่า (๒) ไร่หมุนเวียน ทำให้แต่ละครอบครว มีข้าวกิน และสามารถเก็บผักกินได้ตลอดฤดูกาลทำไร่ข้าว (๓) นา (๔) สวนหลังบ้านและแปลงผัก ริมห้วย ซึ่งเป็นแหล่งอาหารใกล้บ้าน เก็บหากินสะดวก และยังมีกรการรวมกลุ่มกันปลูกผักริม ห้วยอีกด้วย แหล่งอาหารทั้งจากธรรมชาติและกรทำการผลิตของแต่ละครอบครว ทำให้ชาวบ้าน สะเนฟ่องไม่ต้องซื้อพืชผักจากภายนอก จะมีก็เพียงแต่เครื่องปรุง เช่น เกลือ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม เด็กๆในหมู่บ้านเริ่มนิยมขนมถุงที่นำมาขายตามร้านค้าต่างๆเพิ่มมากขึ้น

๗.๒ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ

ชุมชนสะเนฟ่องเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์และความ หลากหลายทางชีวภาพสูง พื้นที่ป่าของชุมชนเป็นป่าเบญจพรรณ ป่ากึ่งดงดิบและดิบเขา อีก บางส่วนเป็นลักษณะป่าไผ่ และป่าทุ่งหญ้า ซึ่งชุมชนยังคงมีการจัดการ ดูแล รักษาและใช้ประโยชน์ จากป่าไม้และพื้นที่ต่างๆอย่างยั่งยืน เพราะคนในชุมชนตระหนักดีว่า ทรัพยากรที่พวกเขายังคงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้ ก็เท่ากับเป็นการรักษา แหล่งอาหาร ถิ่น ที่อยู่อาศัย และการอยู่รอดของชุมชนไว้ด้วย พิธีกรรม ความเชื่อและกิจกรรมการอนุรักษ์จึง สอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านและทำให้ชุมชนยังคงสามารถอยู่กับสิ่งแวดล้อม โดยรวมอย่างยาวนาน ทั้งระบบการผลิตแบบดั้งเดิมยังเป็นการอนุรักษ์ความหลากหลายทาง ชีวภาพดั้งตัวอย่างของการทำไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นระบบการผลิตที่สร้างความหลากหลายของพืช พันธุ์ที่ปลูก มีข้าวเป็นพืชหลัก โดยชาวบ้านยังคงปลูกข้าว ๕-๘ พันธุ์ ผัก ๑๒-๑๕ ชนิด ซึ่งส่วน ใหญ่เป็นพันธุ์พื้นบ้าน ซึ่งมีการเก็บรักษาและปลูกสืบทอดต่อกันมา ทำให้ไม่เกิดการสูญพันธุ์ของ พันธุ์พืชพื้นบ้านของชุมชนบนที่สูง

อย่างไรก็ตาม นโยบายการจำกัดพื้นที่ทำการผลิต และการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ชาวบ้านเริ่มวิตกกังวลต่อผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เริ่มจะเกิดขึ้น คือ (๑) การจำกัดและ

ลดลงของความยาวรอบของการทำไร่หมุนเวียนที่เหลือเพียง ๓ ปี รอบที่สั้นลงทำให้ดินได้พักและฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ลดลง เริ่มส่งผลให้ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์และวัชพืชมีเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้สารเคมี (๒) การปลูกมันสำปะหลังในไร่ชาก มีปัญหาเรื่องวัชพืช ทำให้ชาวบ้านบางคนนำสารเคมีเข้ามาใช้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มวิตกกังวลต่อผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม จากการใช้สารเคมีต่อดิน แหล่งน้ำและสุขภาพของชาวบ้าน

๑.๓ ความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนสะเนฟ่องเป็นชุมชนที่มีความเป็นเครือญาติสูง ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเคารพและเชื่อฟังผู้นำ โดยมีระบบการปกครองแบบทางการ คือมีกำนันเป็นผู้นำหลัก ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเนื่องจากเป็นตระกูลผู้นำที่สืบทอดมายาวนานและได้รับการยอมรับสูงจากชาวบ้านทั้งในชุมชนและในระดับตำบล นอกจากนี้ชุมชนยังมีผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ผู้นำด้านวัฒนธรรม ผู้นำทางพิธีกรรม ซึ่งเป็นผู้นำที่ทำหน้าที่สืบทอด ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติของชาวโผล่ว โดยผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเหล่านี้จะร่วมกันขับเคลื่อนชุมชนประสานความร่วมมือกับผู้นำชุมชนภายนอก รวมทั้งมีบทบาทในการเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และองค์กรต่างๆ เพื่อผลักดันนโยบาย รวมทั้งกิจการด้านการอนุรักษ์ต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนและเครือข่ายชาวบ้าน

๑.๔ การพึ่งตนเองของชุมชน

วิถีและแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวโผล่วที่สมถะ เรียบง่าย ระบบการผลิตแบบยังชีพ การใช้ชีวิตแบบใกล้ชิดธรรมชาติและความเคร่งครัดในวัฒนธรรมของชาวโผล่ว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนยังคงมีความสามารถในการพึ่งตนเองสูง การพึ่งตนเองด้านอาหารเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของชาวบ้าน ในด้านการผลิต ชุมชนยังคงมีการแลกเปลี่ยนแรงงาน หรือการเอาแรงระหว่างครอบครัว ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน ทำให้ชาวบ้านไม่มีความจำเป็นต้องอาศัยการจ้างแรงงานแต่อย่างใด รวมทั้งระบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่มีการพักฟื้นหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านเพื่อปลูก ทำให้ชุมชนไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาและซื้อปัจจัยการผลิตจากภายนอก นอกจากนี้วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนแบ่งปันยังคงมีสูงมาก พืชผัก ผลไม้ที่ปลูกในสวนและพื้นที่สาธารณะสามารถขอและเก็บกินได้

๘. สิทธิชุมชนกับการพัฒนาและจัดการความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือการที่ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน สิทธิในการดูแลรักษา ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ ตามแบบแผนการปฏิบัติและวิถีทางวัฒนธรรมของชุมชน สิทธิในการกำหนดกฎเกณฑ์การจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความเหมาะสมและเป็นธรรม รวมถึงการปกป้องทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพให้คงอยู่ และไม่เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและชุมชน

ทั้งนี้ชุมชนอาจกำหนดกฎระเบียบ ข้อตกลง หรือกติกาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในรูปแบบของแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกันของชุมชนตามวัฒนธรรม ประเพณีหรือสร้างเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นมาโดยมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน^๓

จากการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า ๔๐๐ ปี พบว่าชุมชนยังคงมีแบบแผนในการจัดการและดูแลรักษาทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพที่อยู่บนฐานความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่เคารพในสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อที่ว่าคนและธรรมชาติต้องอาศัยซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันอย่างเคารพและไม่ทำลายจะทำให้คนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน และด้วยความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นกลายเป็นประเพณีปฏิบัติที่ชาวสะเนฟ่องยึดถืออย่างเคร่งครัด ดังจะเห็นได้ว่าข้อห้ามที่ทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนและเป็นไปเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ห้ามที่เกี่ยวกับการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน เช่น ไม่เลือกทำไร่บริเวณยอดเขาหรือพื้นที่ซึ่งที่มีความลาดชันสูง หรือพื้นที่ใกล้ตลิ่งเป็นต้น ในขณะที่บางความเชื่อเป็นข้อห้ามที่เกี่ยวกับการไม่เข้าไปทำลายแหล่งอาหารและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ไม่เลือกทำกินในพื้นที่ใกล้ดินโป่งหรือบริเวณใกล้กับจอมปลวก ไม่ตัดต้นไม้ที่มีนก ผีหรือมดอาศัยทำรังอยู่ การไม่เลือกเปิดป่าแก่บริเวณตาน้ำ มีน้ำซับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร เพราะคนในชุมชนรู้ดีว่าการละเมิดจะส่งผลกระทบต่อการทำงานผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของพวกเขาได้ในระยะยาว จึงทำให้ทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก

อย่างไรก็ตามภายใต้นโยบายการอนุรักษ์ของรัฐไทย ทำให้ชาวสะเนฟ่องถูกจำกัดสิทธิที่เคยมีมาแต่เดิมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่ชาวสะเนฟ่องยังคงยืนยันสิทธิชุมชนในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากร โดยชุมชนได้ร่วมกันกำหนดแนวปฏิบัติและข้อตกลงร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน ซึ่งอยู่บนแบบแผนการปฏิบัติจริงที่ชุมชนเคยปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ทั้งนี้ชุมชนได้ดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การก่อตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม บ้านสะเนฟ่องขึ้น โดยมีการจัดทำกฎระเบียบและข้อตกลงของชุมชน เช่น ข้อตกลงที่จะไม่ล่าสัตว์ทุกชนิด ให้ทำการเพาะปลูกในพื้นที่เดิมที่เคยทำมาก่อนแล้วเท่านั้น และไม่ขายที่ดินให้แก่บุคคลภายนอกโดยเด็ดขาด เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ชาวบ้านกำหนดร่วมกัน รวมทั้งมีการกำหนดบทลงโทษต่างๆ เพื่อให้ข้อตกลงร่วมของชุมชนเป็นไปตามข้อตกลงและมีการลงโทษหากมีการละเมิดข้อตกลงดังกล่าว

นอกจากนี้ชุมชนยังได้ร่วมกันจัดทำข้อเสนอในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยได้นำเสนอในระดับตำบลไว้ได้แก่

^๓ กฤษฎา บุญชัย, ๒๕๔๗: ๑๑

(ก) การจัดทำเขตการใช้ที่ดินและทรัพยากรของชุมชนที่ชัดเจน โดยชุมชนได้
ดำเนินการสำรวจพื้นที่การใช้ที่ดินของชุมชนที่ชุมชนจะดำเนินการจัดสรรกันเองในพื้นที่ ๑๕,๘๐๐
ไร่ ซึ่งมีการแบ่งพื้นที่และการใช้ประโยชน์ออกเป็น ๖ ประเภทตามแบบแผนการใช้ที่ดินของชุมชน
คือ ไร่มุมนเวียน ที่สวน ที่นา พื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ป่าใช้สอย และพื้นที่ป่าอนุรักษ์

(ข) การให้สิทธิแก่ชุมชนในการจัดการที่ดินและทรัพยากรดังกล่าว

(ค) การใช้ประโยชน์ต่อที่ดินและทรัพยากรดังกล่าวให้เป็นไปตามหลักการ

เศรษฐกิจพอเพียง

ทั้งนี้ชุมชนได้อธิบายว่า สิทธิชุมชนในการจัดการที่ดินและทรัพยากร จะต้องยอมรับแบบ
แผนและวิธีการผลิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำไร่มุมนเวียน ตลอดจนการใช้
ประโยชน์จากพื้นที่ต่างๆที่ชุมชนกำหนดข้างต้น อันเป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและ
ความหลากหลายทางชีวภาพที่ยั่งยืน และตั้งอยู่บนฐานความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีการปฏิบัติ
ของชุมชนซึ่งสืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน

สำหรับการยอมรับของหน่วยงานรัฐ ต่อเรื่องสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร
ธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพนั้น ยังไม่เกิดขึ้นทั้งในนโยบายระดับชาติและท้องถิ่น
ทำให้ชุมชนที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต้องรวมตัวกันในการจัดทำข้อเสนอ และร่วมเจรจา
ผลักดันต่อเนื่องเพื่อให้รัฐแสดงความชัดเจนและจริงจังในการกำหนดนโยบายที่ประชาชนมีสิทธิใน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งในปัจจุบันผู้นำ
ชุมชนสะเนฟ่องเป็นหนึ่งในแกนนำของเครือข่ายชาวบ้านในตำบลไล่โว่ในการจัดทำข้อเสนอ
รวมทั้งการประสานความร่วมมือกับองค์กรอนุรักษ์ เช่น มูลนิธิสืบนาคะเสถียร ในการร่วมกัน
ผลักดันทางนโยบายและกฎหมายในการรองรับสิทธิของชุมชนดังกล่าว

๕. ข้อเสนอจากชุมชนในเชิงนโยบาย และแนวทางการพัฒนา

๕.๑ ข้อเสนอระดับชุมชน

(๑) จัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่ครอบคลุมแผนการจัดทำเขตการใช้ที่ดินและ
ทรัพยากรของชุมชนที่ชัดเจน โดยการแบ่งพื้นที่และการใช้ประโยชน์ออกเป็น ๖ ประเภทตามแบบ
แผนการใช้ที่ดินดั้งเดิมของชุมชน คือ ไร่มุมนเวียน ที่สวน ที่นา พื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ป่าใช้สอย และ
พื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยกำหนดเขตการใช้ที่ดินจำนวน ๑๕,๘๐๐ ไร่ รวมทั้งจัดทำข้อมูลพื้นฐานและ
รายละเอียดของการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เช่น กำหนดจำนวนปีของรอบในไร่มุมนเวียน การใช้
ประโยชน์จากพื้นที่อื่นๆ และกฎเกณฑ์และข้อตกลงร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้
ประโยชน์จากทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ การพัฒนาแหล่งอาหาร ซึ่งสามารถ
ดำเนินการได้ด้วยการฟื้นฟูแหล่งทรัพยากร การเก็บรักษาและการขยายพืชพันธุ์ท้องถิ่นเพื่อเป็น
แหล่งอาหารที่มั่นคง

(๒) ให้สิทธิแก่ชุมชนในการดูแลและใช้ที่ดินและทรัพยากรดังกล่าวเพื่อการยังชีพ โดยชุมชนจะดำเนินการจัดการทรัพยากรภายใต้คณะกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการกำกับดูแล และส่งเสริมกิจกรรมในการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและเป็นไปตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงและประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน

(๓) ระดมความเห็นจากสมาชิกในชุมชน รวมทั้งทบทวนกฎระเบียบ ข้อตกลง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

(๔) ผลักดันสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ

(๕) ดำรง รักษาจารีตประเพณี วัฒนธรรมชุมชนชาวโผล่วชู

๕.๒ ข้อเสนอระดับนโยบาย

(๑) องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีบทบาทหลักในการดำเนินการพัฒนาชุมชน สนับสนุนกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม และควรให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมชุมชน ความรู้ ความเชื่อดั้งเดิมที่รักษาทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป

(๒) การกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนจะต้องอยู่กระบวนการณ์มีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยรัฐบาลต้องยอมรับสิทธิและเคารพวิถีการปฏิบัติและภูมิปัญญาของชุมชน

(๓) รัฐบาลควรให้สิทธิชุมชนในการจัดทำเขตการใช้ที่ดินและทรัพยากรของชุมชนที่ชัดเจน บนฐานการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน รวมทั้งร่วมกับชุมชนในการกำหนดบทบาทหน้าที่ และข้อตกลงระดับชุมชนที่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม

บรรณานุกรม

กฤษฎา บุญชัย ๒๕๔๗ “เหตุใดสังคมไทยต้องสนับสนุนให้ชุมชนมีสิทธิจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน” ใน สิทธิชุมชนกับฐานทรัพยากรเขตร้อน โครงการยุทธศาสตร์
นโยบายฐานทรัพยากรเขตร้อน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, กรุงเทพฯ

ศศิณ เฉลิมลาภ มุลินธิสีบ นาคะเสถียร, www.sueb.org

บัณฑิต ไกรวิจิตร ๒๕๕๑ “ไล่ที่ผีป่า การจัดระเบียบโดยกฎหมายป่าไม้ (พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์
ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร) เอกสารต้นฉบับยังไม่ได้รับการจัดพิมพ์, ปัตตานี

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ภูมิปัญญาในเวศวิทยาชนพื้นเมือง ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่
นเรศวร ๒๕๓๕ สำนักพิมพ์โลกศุลยภาพ กรุงเทพฯ

ปริศนา พรหมมาและมนตรี จันทวงศ์ ๒๕๔๑ ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทาง
ชีวภาพ โครงการพัฒนากลุ่มน้ำภาคเหนือ โดยองค์การชุมชน

แผนแม่บทชุมชน ๒๕๕๐ บ้านสะเนฟอง หมู่ 1 ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

รัตนวัฒน์ ไชยรัตน์ ๒๕๕๐ สาขาวิชาชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ใน
โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ (ทางด้านสัตว์ป่า) เพื่อการ
พัฒนาความมั่นคงของอาหารและโภชนาการในประชากรกลุ่มชาติพันธุ์, เอกสารอัดสำเนา
กรุงเทพฯ

วินัย สมประสงค์, ปราโมทย์ ไตรบุญ และประนัย เพ็ญจิตร. ๒๕๔๕ รายงานการสำรวจองค์ความรู้
พืชอาหารบริเวณบ้านสะเนฟอง ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ใน
โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการพัฒนาความมั่นคงของ
อาหารและโภชนาการในประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านสะเนฟอง ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละ
บุรี จังหวัดกาญจนบุรี (เมษายน พ.ศ.๒๕๔๕ – มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๐) กองคุ้มครองพันธุ์พืช, กรม
วิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, เอกสารอัดสำเนา, กรุงเทพฯ

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญและคณะ ๒๕๔๘ สิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น
คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, กรุงเทพฯ

วิวัฒน์ ศติธรรมนิตย์, บรรณาธิการ ๒๕๓๗ ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, กรุงเทพฯ

มูลนิธิอนุรักษ์ป่าตะวันตก, www.thungyai.org

Kulvadee Boonpinon. 1997 Institutional Arrangements in Communal Resource Management : A
case study of Karen village in Protected area, Thesis submitted in Partial fulfillment of the
Requirement for the Degree of Master of Science in Technology of Environmental management,
Faculty of Graduate studies, Mahidol University

เรียบเรียงโดย: นางสาววลัยพร อคคอมพานิช